

DR. ZEKERIA CANA (PRISHTINË)

KOSOVA DHE SHTETI I PAVARUR SHQIPTAR

Lufta për autonominë territoriale-administrative si etapë e nevojshme drejt emancipimit kombëtar dhe shkëputjes së plotë nga Perandoria Osmane për të arritur pavarësinë kombëtare, që ishte pikësynimi kryesor i gjithë Lëvizjes Kombëtare Shqiptare, ndoqi një rrugë të gjatë leqesh, me të përpjeta e me tatëpjeta të vogla dhe të mëdha. Së këtejmi rridhte si zgjerimi, ashtu edhe ngushtësimi i programeve të autonomisë. Ndryshe nga Lidhja Shqiptare e Prizrenit, e cila çështjen e autonomisë e ngriti në shkallë territoriale dhe kombëtare, ajo e Pejës, po këtë çështje, e kaloi në plan të dytë. Ndryshe nga Memorandumi i avancuar i Greçës i vitit 1911, ai i Hasan Prishtinës i 1912-ës shënonte një hap prapa.

Në historiografinë shqiptare të pasluftës nuk është vendosur një raport i drejtë ndërmjet dy faktorëve që përcaktuan luftën për autonominë dhe për pavarësinë kombëtare. Baraspesha në relacionin historik e brendshme dhe e jashtme ose faktor i brendshëm dhe i jashtëm del në historiografinë tonë e sforcuar dhe nuk i qëndron mendimit kritik shkencor. Në fakt, faktori i dytë ia merr gjithnjë anën të parit.

Nuk diskutohet fakti se klasa feudale shqiptare që luante një rol të rëndësishëm në jetën politike të vendit, duke u përpjekur të shtinte në dorë pozitën sunduese në administrimin e vendit, do të afrohej doemos me elementë të përparuar të borgjezisë shqiptare, me të cilën e lidhnin interesat imediate. Megjithatë, procesi i emancipimit kombëtar të çifligarëve, i shkoqjes nga qerrja e Stambollit, dukej se ishte i ngadalshëm, nuk shkonte në hap me kohën dhe me rrjedhat historike. Kam mendimin se përparësinë e kishte faktori i jashtëm. Ishte politika e jashtme kapitulluese e Portës së Lartë, regjimi absolutist i sulltan Abdyl Hamitit II e më pastaj doktrina e osmanizmit agresiv, politika shoviniste e xhonturqve, në njërën anë, dhe politika ballkanike e Fuqive të Mëdha, veçanërisht orekset e mëdha pushtuese të shteteve ballkanike, nga ana tjetër, ato që përcaktuan luftën epopullit shqiptar për autonomi dhe për pavarësi kombëtare. Epiqendër e kësaj lufte u bë Kosova.

Një ndër dobësitë e Lëvizjes Kombëtare Shqiptare në dhjetëvjeçarin e parë të shek. XX është nënçmimi i faktorit kohë, qëndrimi në pritje i zhvillimit të ngjarjeve, rënia në grackën e premtimeve të mëdha, po asnjëherë të sigurta të Stambollit, mungesa e bashkërendimit të veprimeve luftarake dhe politike. Rrjedhimisht kryengritjet anti-osmane të viteve 1909-1912 nuk i shtrinë krahët në të gjitha trevat etnike. Ndërsa në Grykën e Kaçanikut dhe të Carralevës më 1910 zhvilloheshin luftimet e përgjakshme me taborret e Shefqet Turgut Pashës dhe jepej kushtrimi për një kryengritje të përgjithshme. krahinat e tjera nuk luanin nga vendi. Kosova jetonte kohën e vetmisë së madhe.

Kështu ndodhi edhe një vit më vonë. Kryengritja e Malësisë së Mbishkodrës nuk u mbështet nga viset e tjera. Kuvendi i Përgjithshëm i krerëve shqiptarë, i mbledhur në Greçë dhe i përfaqësuar pjesërisht nga Jugu dhe Veriu, miratoi memorandumin për autonominë territoriale-administrative të Shqipërisë, kurorëzim ky i shkëlqyer

i fitoreve në fushën e luftës. Por ato u kthyen shpejt në një disfatë që ishte rrjedhim i veprimt rrënuës të faktorit të jashtëm. Ndërhyrja më shumë e Petërburgut dhe më pak e Vjenës bëri që të minoreshin bisedimet turke-shqiptare në bazë të memorandumit të 23 qershorit të 1911-ës. Ndërkaq Cetina i vuri malësorët para alternativës: ose të pranonin propozimet e Stambollit për njohjen e disa të drejtave të kufizuara për popullsinë e vilajetit të Shkodrës, ose të largoheshin menjëherë nga territori i Malit të Zi së bashku me familjet. Ata u vunë para aktit të kryer, ndërsa Libri i Kuq mbeti si dokument historik.

Është e vërtetë se kryengritja e pranverës e vitit 1912 ishte lëvizja më e madhe dhe më e organizuar e armatosur pas Lidhjes Shqiptare të Prizrenit. Por në historinë e përbotshme janë të pranishme gjithmonë dy të vërteta: e lakmueshmja dhe e hidhura. Është e vërtetë që kryengritja në fjalë nuk u ngrit në lartësinë e vendimit besa-besë të mbledhjes së fshelit të Taskimit, kështu që nuk mori përpjesëtimet e një kryengritjeje të përgjithshme. Ndrvshë nga Kosova që iu përgjigj kushtimit të moçëm "prej shtatë deri në shtatëdhjetë vjeç të Verrat e Llukës me u përpjekë", që ngjeshi armët dhe hyri në luftën vendimtare për shkundjen e zgjedhës osmane dhe shpalljen e pavarësisë kombëtare. krahinat e tjera nuk qëndruan në lartësinë e detyrës historike. Ato u mjaftuan me organizimin e disa çetave të vogla dhe ndërmarrjen e veprimeve të armatosura, të përmasave të vogla.

Kryengritja e Kosovës e vitit 1912 kishte marrë përpjesëtime të tilla dhe pati aq forcë goditëse, sa e detyroi qeverinë turke të kërkonte armëpushim dhe të shtrohej në bisedimet e marrëveshjes nga pozita e të mundurit. Efektivit i forcave kryengritëse, i barabartë me një korparmata, ishte plotësisht në gjendje t'i impononte vullnetin e tij Stambollit, të siguronte njohjen e kombit shqiptar dhe të shtetit autonom shqiptar që do të shpallej në Prishtinë, në Ferizaj ose në Shkup. Në skenë doli përsëri e vërteta e hidhur se udhëheqja e Lëvizjes Kombëtare Shqiptare as i materializonte fitoret në fushën e luftës, as e çmonte rëndësinë e faktorit kohë dhe në vend që t'u printe ngjarjeve, shkante pas tyre. Populli shqiptar tregohej ndaj historisë përsëri i vonuar.

Mospërfaqësimi i të gjitha viseve në bisedimet shqiptare-turke të korrik-gushtit 1912 e ndryshoi raportin e forcave në të mirën e palës së dytë, i dobësoi pozitat e Hasan Prishtinës dhe të pasuesve të tij. Përballë kundërshtimeve të parisë turkomane, obstruksioneve të politikës së Serbisë dhe pykëzimit të agjenturës serbe në udhëheqjen e kryengritjes, lufta e krahut autonomist i përngjante kacafytyjes së Davidit me Goliathin. Si pasojë, memorandumit prej 14 pikash i Hasan Prishtinës shkante një hap prapa, në krahasim me atë të Greçës.

Disa nga historianët tanë, të pagatuar mirë dhe me prirje denigruese, konsiderojnë se pranimi i marrëveshjes me qeverinë turke nga Hasan Prishtina dhe tejshkrimi që ai u bëri qyteteve të tjera shqiptare për t'i dhënë fund veprimeve luftarake kundër Turqisë, ishte një akt sa i nxituar aq kapitullues. Ata nuk kanë parasysh faktin se ishin retë e zeza në horizontin shqiptar ato që sollën zbutjen e tensionit në marrëdhëniet shqiptare-turke. Ishte rreziku nga shtetet e aleancës ballkanike ai që shtronte para Lëvizjes Kombëtare Shqiptare nevojën e ngutshme për një rigrupim forcash dhe një organizim të bashkërenduar për mbrojtjen e tokave shqiptare nga pushtuesit e rinj. Forcat e armatosura që dolën në Merdar dhe pikat e tjera nuk luftuan kundër ushtrisë serbe-malazeze për të mbrojtur vetëm Kosovën. Ishte kjo një luftë për mbrojtjen e të gjitha pjesëve të Shqipërisë.

Dihet se në ç'rrethana dramatike u mbledh Kuvendi Kombëtar i Vlorës në nëntor 1912. Në punimet e tij nuk merrte pjesë asnjëri nga udhëheqësit e shquar të kryengritësve dhe të Lëvizjes Kombëtare në Kosovë. Isa Boletini dhe Bajram Curri ishin të zënë në luftime me ushtritë serbe-malazeze, ndërsa Hasan Prishtina, Idriz Seferi dhe 12 krerë të tjerë të njohur mbaheshin të mbyllur në burgun e Kalemëjdanit në Beograd. Sidoqoftë, akti historik i shpalljes së mëvetësisë kombëtare dhe i ngritjes së flamurit të Skënderbeut më 28 Nëntor 1912 kurorëzonte luftërat e gjata të popullit shqiptar për çlirimin kombëtar. Dhe barrën kryesore të tyre e mbajtën mbi shpatulla trevat shqiptare të Rrafshit të Dukagjinit, të Malësisë së Gjakovës, të Hasit dhe të Rugovës, të Llapushnikut e të Drenicës, të Llapit e të Gollakut, të Malësisë së Kara-dakut e të Fushës së Tetovës. Ato vunë gurin e madh në themelet e pavarësisë shqiptare. Burrat e Kosovës, të bashkuar rreth Isa Boletinit dhe patriotëve të tjerë, u rreshtuan të gjithë tok përkrah Plakut të Vlorës dhe qeverisë së tij të përkohshme. Ata u bënë mburojë e fortë e shtetit të pavarur shqiptar.

Kryengritja shqiptare e shtatorit të vitit 1913, nuk kishte si qëllim të vetëm shkundjen e zgjedhës serbe-malazeze dhe çlirimin e zonave të pushtuara të shtetit shqiptar në kufijtë e Konferencës së Londrës. Objektivi kryesor i saj ishte bashkimi i dy pjesëve të Shqipërisë etnike. Shtypja e përgjakshme e kësaj kryengritjeje nuk shënon-te imposhtjen e qëndresës së popullit shqiptar të Kosovës. Kjo qëndresë do të kishte një jetë të gjatë. Ky popull, sikur që nuk u hodh në kryengritjet antiosmane vetëm për vete, sikur që nuk i kërkoi nga Stambolli pikat vetëm për vete, po kështu nuk i ndenji përballë rrebeshit të Mbretërisë Serbo-kroato-slllovene vetëm për vete. Sepse sa më e fortë ishte qëndresa e tij, aq më i sigurt ishte shteti i pavarur shqiptar. Nikolla Pashiqi nuk i thoshte pa arsye se me gjunjëzimin e shqiptarëve në Kosovë do të hapeshin shtigjet e përkuljes së Shqipërisë.

Pushtuesi serbo-malazez ose jugosllav mund të ushtronte në Kosovë terrorin e egër të kondakut dhe të dajakut, mund të bënte ekspedita ndëshkuese të shfarosjes në stilin mesjetar të zjarrit dhe të hekurit, duke vrarë e prarë edhe pleq e plaka, gra shtatzëna, vajza të reja dhe fëmijë. Ai mund të shkallëzonte politikën e gjenocidit deri në një magna krimen, mund t'u merrte fshatarëve tokën e bukës deri te pragu i shtëpisë për t'i dënuar ata me varfëri dhe uri. Por ky pushtues barbar nuk mund t'i shkulte rrënjët e lidhjes së fortë shpirtërore të popullit shqiptar të Kosovës me Shqipërinë, të cilën e quante nënë. Sepse këto rrënjë ishin sa të thella, aq edhe të gjera. Prandaj është e kuptueshme që Kosova e robëruar gjithmonë e kishte të ngulitur mendjen dhe shikimin nga Shqipëria, për ta parë atë sa më të përparuar dhe sa më të lulëzuar - një zonjë të rëndë dhe strumbullar të bashkimit të kombit shqiptar rreth trojeve të veta.

